

ВІДГУК
опонента
доктора філологічних наук, доцента,
доцента кафедри міжкультурної комунікації та перекладу
Львівського національного університету імені Івана Франка
ДЯКІВ ХРИСТИНИ ЮРІЇВНИ
про дисертацію СОРОЧИНСЬКОЇ ІРИНИ РУСЛАНІВНИ
**“Логіко-семіотичне моделювання педагогічних афоризмів
в англійській, італійській та українській мовах”**
на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 035 Філологія
(Київ, 2021)

Дисертація І. Сорочинської присвячена логіко-семіотичному моделюванню педагогічних афоризмів в англійській, італійській та українській мовах, тобто дослідженню тієї сфери філології, яка, незважаючи на значний і тривалий інтерес вчених до процесів вербалізації культури в мові, залишається недостатньо вивченою цариною, а тому потребує більш чіткого визначення своїх базових постулатів, цілей та методик, особливо з огляду на неблизькоспоріднені мови.

Афоризми досліджували у різних аспектах: філософському (В. Ключевський, Н. Шарманова, М. Angel-Lara та ін.), літературному (О. Ваганова, Б. Грасіан, О. Дмитрієва, Т. Манякіна, Ф. Маутнер, С. Шаталова та ін.) та фразеологічному (Ж. Колоїз, Н. Малюга, С. Ожегов, І. Пранькович, О. Селіванова та ін.). Проте афоризм як об'єкт лінгвістичного (а саме логіко-семіотичного) моделювання постає у рецензованій роботі вперше, що підтверджує міждисциплінарний характер дослідження на тлі лінгвістики, філософії, літературознавства, педагогіки, культурології та міжкультурних студій.

Вбачаю у виборі теми і комплексності підходу до її розкриття *актуальність* і наукову достовірність виконаної роботи. Зважаючи на окреслену проблематику, дисертація Ірини Сорочинської становить значний внесок у розроблення нових логіко-семіотичних концепцій і типології афоризмів,

Дисертантка поставила перед собою дослідницьку мету, яка, безумовно, корелює з актуальністю теми роботи (с. 26-27), – побудувати логіко-семіотичні моделі педагогічних афоризмів в англійській, італійській та українській мовах, беручи при цьому до уваги афористику як окремий напрям фразеології, уточнюючи поняття ‘афоризм’ на тлі суміжних термінів та встановлюючи спільні та відмінні типи моделей педагогічних афоризмів у досліджуваних мовах. Сама послідовність і чіткість виконання завдань для досягнення мети вже заслуговує на позитивну оцінку дисертаційної праці.

Вибір методів дослідження є обґрунтованими і логічним. Дослідниця використовує загальнонаукові методи для формування уявлень про афоризми та суміжні з ними терміни (*синтез та аналіз*) і для представлення отриманих висновків (*індукція, дедукція, описовий метод*). Також у роботі вдало застосовано *структурний метод із методиками дефініційного та компонентного аналізу* (для уточнення семантичної структури лексичних одиниць вербалізації концептів в англійській, італійській та українській мовах та встановлення їхніх лексико-семантичних варіантів та інтегральних сем); *методику фреймового моделювання* з використанням п’яти базисних фреймів С. Жаботинської (для побудови логіко-семіотичних моделей педагогічних афоризмів у досліджуваних мовах); *зіставно-типологічний метод* (для визначення закономірностей й відмінностей у встановлених типах логіко-семіотичних моделей педагогічних афоризмів у неблизькоспоріднених мовах), а також *процедуру кількісних підрахунків* на різних етапах дослідження, пов’язаних з побудовою пропонованих моделей, їх варіантів, обрахунком кількісних показників та ін.

Фактичний матеріал дисертації – 1050 афористичних одиниць, дотичних до сфери педагогіки і вилучених методом суцільної вибірки із збірок афоризмів, по 350 у кожній досліджуваній мові – переконливий та якісно і кількісно обґрунтований, що підкріплює валідність отриманих

наукових результатів. Джерельна база дослідження представлена достатньою кількістю друкованих та електронних збірок афоризмів.

Сформульована мета дисертації та вирішення поставлених завдань дали змогу дисертантці отримати нові наукові результати, головними з яких, на мою думку, є такі:

1. Застосування нового логіко-семіотичного підходу до моделювання педагогічних афоризмів в англійській, італійській та українській мовах.

2. Виокремлення й авторське уточнення такого виду афоризму, як педагогічний афоризм.

3. Визначення п'яти базисних фреймів (предметного, таксономічного, компаративного, посесивного та акціонального) з урахуванням розподілу педагогічно-освітнього простору (концептосфери) на концепти ПЕДАГОГІКА, УЧЕНЬ, УЧИТЕЛЬ та встановлення останнього як ключового.

4. Встановлення варіантів (афірмативний, заперечний, зворотний афірмативний, зворотний заперечний), схем (для предметної та акціональної логіко-семіотичної моделі) та логічних операторів (\exists ; \forall ; $(-)\exists$; $(-)\forall$; $\approx\exists$; $\approx\forall$; \exists_{χ} ; \forall_{χ} ; $(-)\exists_{\chi}$; $(-)\forall_{\chi}$; \subseteq ; $(-)\subseteq$; \rightarrow ; $(-)\rightarrow$; \leftarrow ; $(-)\leftarrow$) для позначення зв'язків між суб'єктами / об'єктами у межах логіко-семіотичної моделі.

5. Доведена гіпотеза про те, що для англійців, італійців та українців спільним є розуміння ключового статусу постаті учителя у навчальному та виховному процесі, але кожна лінгвокультура (у вигляді педагогічних афоризмів) демонструє розмаїття його відображення не тільки за допомогою лінгвальних засобів, а й на глибинному мисленнєво-мовленнєвому рівні, представленим у межах цієї роботи логіко-семіотичним моделюванням.

Цілком підтримуємо дисертантку, що практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх застосування в зіставно-типологічних дослідженнях з проблем афористики, фразеології, пареміології, етнолінгвістики, лінгвокультурології, у лексикографічній практиці та у

навчальному процесі (викладання курсів з лінгвокраїнознавства, культурологічних циклів), а також у курсах із загального мовознавства, порівняльної лексикології англійської / італійської / української мов.

Також вбачаємо практичне значення роботи й у тому, що відібраний фактичний матеріал може бути використаний не тільки для укладання лінгвокультурологічного словника афористичних одиниць, окремих афористичних збірок різноструктурних мов, але й у дослідженнях з теорії мовної комунікації, зокрема в аспекті вивчення діалогу культур, як підґрунтя для посібників та практикумів з соціо- й етнолінгвістики, народознавства, а також педагогіки, методики та дидактики.

Вступ і висновки дисертації містять усі відповідні елементи для кваліфікаційної роботи. Варто відзначити також композиційну гармонійність, чітку і збалансовану структуру та логічну послідовність і продуманість наукової праці Ірини Сорочинської.

Обсяг дисертації відповідає встановленим вимогам, зокрема складається з анотацій двома мовами, списку опублікованих праць автора, переліку умовних позначень, покажчика логічних операторів, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури, списку лексикографічних джерел, списку джерел ілюстративного матеріалу та 4 додатків (24 таблиці та 7 рисунків). Зазначимо, що теоретико-методологічна концепція дисертації ґрунтується на солідному за обсягом списку опрацьованої наукової літератури, зокрема списку використаної літератури (258 позицій), списку лексикографічних джерел (45 позицій), списку джерел ілюстративного матеріалу (35 позицій). Повний обсяг дисертації становить 306 сторінок, основний зміст викладено на 227 сторінках.

У першому розділі дисертації **“Теоретичні засади дослідження афоризмів у сучасній лінгвістиці”** авторка формулює теоретичні положення наукової праці й описує логіко-семіотичну природу мовної системи, логіко-семіотичну парадигму філософії смислу, доводить можливість логіко-семіотичного моделювання мовних рівнів, розглядає

виникнення поняття ‘афоризм’ та основні напрями його вивчення, аналізує лексикографічні та авторські дефініції базового поняття ‘афоризм’ і пропонує власне робоче визначення для цієї одиниці. Виявлено науковий об’єм поняття ‘афоризм’ на тлі суміжних термінів і понять та виокремлено низку домінантних та факультативних його ознак, також розглянуто актуальні класифікації афоризмів.

Дисертантка цікаво і послідовно подає періодизацію вивчення поняття ‘афоризм’, зокрема афоризм як форму вираження філософського бачення, як літературний жанр, як одиницю фразеології.

До теоретичних здобутків дисертації зараховуємо виокремлення й авторське уточнення такого виду афоризму, як *педагогічний афоризм* (с. 106). Також вдалою видається спроба розрізнення поняття ‘афоризм’ на тлі таких суміжних понять, як *фраза, висловлювання, афористичний вислів, максима, крилаті слова, сентенція, апофегма, паремія, гуморизм, каламбур, парадокс, гнома, прислів’я, приказка*, перелік яких може відповідно до об’єкта дослідження доповнюватись й іншими афористичними одиницями. Таким чином, *афоризм* влучно визначено у роботі як центральне й узагальнене поняття, а саме як гіперонім на тлі суміжних афористичних термінів, оскільки він акумулює усі визначені базові ознаки (с. 93). Для цього дисертантка проаналізувала дефініції лексем *aphorism / aforisma / афоризм* у лексикографічних англійських, італійських та українських джерелах та значну кількість наукової літератури. Узагальнені результати зіставлення представлено у наочній зведеній таблиці (с. 91) розмежування афоризму та суміжних понять за п’ятьма базовими ознаками (лаконічність, завершеність, авторство, оригінальність, актуальність).

Стиль викладу теоретичного розділу загалом відповідає вимогам наукового жанру, присутні відповідні покликання у випадках цитування, однак наявні подекуди тривіальні узагальнення щодо сутності мови, (с. 52б с. 106) та не вистачає синтетичного підходу до наявних лінгвістичних досліджень. Хотілося б побачити у теоретичному розділі чітку авторську

позицію, критичні коментарі до проаналізованої наукової та лексикографічної літератури (с.45-46).

У другому розділі **“Методологічна база вивчення педагогічних афоризмів у споріднених мовах”** запропоновано комплексну методику побудови логіко-семіотичних моделей педагогічних афоризмів в англійській, італійській та українській мовах, що становить *tertium comparationis* у роботі. Афоризм розглянуто як об’єкт лінгвістичного моделювання та запропоновано визначення логіко-семіотичної моделі. Розглянуто методику фреймового моделювання як одну з основних для побудови моделей афоризмів, що відтворює взаємозв’язок когнітивних та вербальних структур у їх межах з метою виявлення специфічних типів моделей у кожній із зіставляваних мов. Виокремлено й описано логічні операторів для побудови логіко-семіотичних моделей. Представлено етапи логіко-семіотичного моделювання педагогічних афоризмів у неблизькоспоріднених мовах.

Логіко-семіотичне моделювання здійснено в роботі з урахуванням фреймових структур (п’яти базисних фреймів: предметного, таксономічного, компаративного, посесивного, акціонального), які об’єктивують ключовий концепт УЧИТЕЛЬ у педагогічному просторі досліджуваних лінгвокультур. Особливо доцільним є детальний і ретельний опис як логічних операторів (с. 130), які пов’язують між собою слоти моделей, так і самих етапів логіко-семіотичного моделювання педагогічних афоризмів у неблизькоспоріднених мовах у дисертаційній роботі, що відбито у підрозділі 2.5. дисертації (с. 131-139).

У третьому розділі **“Соціолінгвістична база побудови логіко-семіотичних моделей педагогічних афоризмів в англійській, італійській та українській мовах”** розглянуто поняття ‘педагогічної концептосфери’ як педагогічного та лінгвістичного феномену, а також поняття ‘педагогіки’ як освітньої науки та базового соціального концепту діяльності людини у суспільстві. На основі інтерпретації результатів етимологічного аналізу встановлено спільне архетипне уявлення про

педагогіку у свідомості носіїв англійської, італійської та української мови як про *процес виховання/навчання*, який здійснює певна особа. Проведено дефініційний та компонентний аналіз лексем *pedagogy / pedagogia / pedagogika* та *teacher / maestro / учитель* у трьох мовах з метою визначення їх ЛСВ та інтегральних сем. Описано підстави для виокремлення ключового концепту УЧИТЕЛЬ (М) у педагогічному просторі (концептосфері) для подальшого логіко-семіотичного моделювання фрагментів педагогічних афоризмів, що його об'єктивують.

Імпонує переконливий висновок авторки (с. 180), що відповідно до опрацьованих лексикографічних джерел головним суб'єктом, який здійснює виховний та навчальний вплив (ключовою особою педагогічного процесу), є педагог – *учитель*, незважаючи на встановлені розбіжності архетипних уявлень англійців, італійців та українців про вчителя (*teacher* ← PIE **deik* ‘показувати, вказувати’; *maestro* ← PIE **meg* ‘великий’; *учитель* ← іє. **euk-/ouk-/ūk-* ‘привчатись, зникати, довіряти’).

У четвертому розділі “**Логіко-семіотичні моделі педагогічних афоризмів об'єктивації концепту УЧИТЕЛЬ у неблизькоспоріднених мовах**” побудовано та проаналізовано 5 логіко-семіотичних моделей ПА об'єктивації концепту УЧИТЕЛЬ (М) в англійській, італійській та українській мовах (таксономічна, компаративна, посесивна, предметна, акціональна ЛСМ); визначено варіанти (афірмативний, заперечний, зворотний афірмативний, зворотний заперечний) та схеми (кваліфікативна, локативна, контактної дії, циклічної дії, безконтактної дії, розширеної контактної дії (стимулу), розширеної контактної дії (сирконстант), зворотної контактної дії), у яких реалізуються ЛСМ. Проаналізовано кількісне та змістове наповнення слотів кожної ЛСМ. Представлено генералізовану ЛСМ ПА об'єктивації концепту УЧИТЕЛЬ (М) для трьох мов. На основі порівняння / зіставлення отриманих даних виявлено спільне і відмінне для мов вивчення.

Зауважую, що для кращого осмислення і розуміння моделей педагогічних афоризмів варто було б наочно зобразити спільні і відмінні

моделі в англійській, італійській та українській мов (с. 249), оскільки без унаочнення видаються незрозумілими характерні моделі для англійської мови.

Наголошуючи на загальному позитивному враженні про роботу Ірини Сорочинської та враховуючи складну природу предмета наукового аналізу, надалі хочу окремо зупинитися на тих моментах, які вважаю дискусійними і які потребують уточнювальних коментарів авторки:

1. Джерельна база дослідження представлена значною кількістю друкованих та електронних збірок афоризмів, проте звертаю увагу на те, що кількість таких збірок – непропорційна у трьох досліджуваних мовах, а саме для української мови використано 17 джерел, коли для італійської й англійської мов – лише по 9 джерел відповідно. Тому виникає запитання, чим зумовлена така непропорційність джерел у різних мовах?

2. На с. 80 дисертації авторка пише: «Далі розглянемо низку афористичних одиниць, що відносяться дослідниками афористики до кола синонімічних афоризму понять». Хотілося б довідатися думку дослідниці щодо ототожнення понять *афоризм* та *афористична одиниця* (а на с.108 й *афористична форма*). Чи у роботі вони – синоніми? Чи, можливо, варто їх теж розглядати як суміжні терміни?

3. У новизні дисертації на с.32 задекларовано, що «установлено доцільність моделювання структури ПА на основі п'яти базисних фреймів (предметного, таксономічного, компаративного, посесивного та акціонального) з урахуванням розподілу педагогічно-освітнього простору (концептосфери) на концепти ПЕДАГОГІКА, УЧИТЕЛЬ, УЧЕНЬ». Видається доцільною більш детальна характеристика концепту УЧЕНЬ, про який хоч і згадано в перспективах досліджень, однак, який потребує роз'яснення й експліцитної інформації у роботі у порівнянні з концептами ПЕДАГОГІКА й УЧИТЕЛЬ (розділи 3 і 4 відповідно).

4. Положення про те, що антропоцентричні засади в галузі мовознавства відбивають безпосередній зв'язок між мовою та мисленням, а також між мовними та лінгвокультурними явищами у сучасному

суспільстві видається загальновідомим і не потребує винесення у висновки. Це стосується і такого твердження: «Мова є складною знаковою системою, що транслює інформацію за допомогою варіативності простих та складних знаків, що є відповідними одиницями різних мовних рівнів (від фонем до речення та цілого тексту)» (с. 248). Вважаємо, що досліджуваний матеріал дозволяє зробити більш конкретні висновки щодо кожної мови та лінгвокультури.

Решту запитань і міркувань було мною висловлено в тексті відгуку і в робочому порядку, на які дисертантка частково вже відреагувала. Загалом зазначу, що критичні зауваження і запитання аж ніяк не применшують здобутків і отриманих наукових результатів І. Сорочинської, а, на мою думку, спонукатимуть дослідницю, до подальшого наукового пошуку і вдосконалення.

Особливої уваги і похвали заслуговують наочні, об'ємні, продумані та переконливі додатки, які полегшують сприйняття, зацікавлюють і спонукають до ретельного вивчення наукової праці, а також демонструють компетентність авторки у візуалізації наукових здобутків.

Як перспективу подальших досліджень пропоную дисертантці виконати аналіз педагогічних афоризмів з метою встановлення їх типологічної характеристики як в діахронії і синхронії, так і з урахуванням й інших неспоріднених мов.

Здобувачка має достатню кількість публікацій на основі наукових результатів дисертації, а саме чотири публікації, з яких одна – у виданні інших держав, три – у фахових виданнях України, а також четверо тез конференцій.

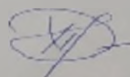
Апробація результатів дослідження відбиває основні здобутки дисертаційної роботи і здійснена на шести наукових конференціях, серед яких – п'ять міжнародних та одна – всеукраїнська.

Робота пройшла перевірку на плагіат і має високий відсоток оригінальності (95,27 %).

На підставі ретельного вивчення дисертації, фахових та інших публікацій, вважаю, що за своєю актуальністю, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням отриманих результатів дисертація Сорочинської Ірини Русланівни “Логіко-семіотичне моделювання педагогічних афоризмів в англійській, італійській та українській мовах” є самостійною і завершеною науковою працею, яка відповідає вимогам “Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії”, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167, а її авторка заслуговує на присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 03 Гуманітарні науки, спеціальність 035 Філологія.

Опонент

доктор філологічних наук, доцент,
доцент кафедри міжкультурної
комунікації та перекладу
Львівського національного
університету імені Івана Франка

Дяків Х. Ю.

